

Tvrdý, Josef

Doslov

In: Tvrdý, Josef. *Problém skutečnosti u Davida Huma a jeho význam v dějinách filosofie*. Brno: Filosofická fakulta, 1925, pp. 85-90

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/126484>

Access Date: 03. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

jejími byli ve Francii jednak Fouillée, jednak Renouvier, dnes Bergson, v Americe James a celá pragmatická škola, v Německu učinil počátek v tomto směru již Lotze, který nalezl mnohé následovníky, z nichž nejdůležitější jsou Wundt a Külpe se školou würzburgskou. A u nás máme nejznamenitějšího reprezentanta tohoto směru a tím ovšem také ukazatele nových cest ve filosofii, T. G. Masaryka, který nenadarmo se důkladně obíral Humovými spisy. A jako Hume spojuje také metafysiku s filosofií náboženství, kterou u nás vlastně po prvé umístil v řadě filosofických disciplin. Ovšem Masaryk nevzdává se ani při metafysických problémech logiky, neodává se tu prostě iracionalismu jako Renouvier, James a Bergson, aby tak přijal do metafysiky leckterý moment ze staré dogmatické metafysiky, nýbrž vrací se spíše k Humovu požadavku zachovati i při metafysických problémech přes iracionální východisko přesnou racionálně empirickou metodu, jak její pěkný příklad podal Hume ve svých „Dialogues“. Nic není tak snadné jako předstírati lhostejnost k metafysickým problémům a libovati si v negaci metafysiky. Avšak jako Huma přivedla sociální nutnost k obírání se metafysickými problémy, chtěl-li zasáhnouti do tehdejší náboženské debaty, tak i dnes filosof bude přinucen debatou náboženskou, která ještě neubasla, myšlenkovými proudy v literatuře a neobyčejně rozšířenými názory o spiritismu a okultismu obírati se metafysikou. A také zde bude nutno podati proti metafysice falešné, proti metafysickému žargonu metafysiku pravou, neuvádějící člověka v pověru, nýbrž uvádějící jej v souvislost s nejdůležitějším pramenem poznání, vědou.

IX. Doslov.

93. Filosofie není jen vědou, jak se leckdy myslivá a není tedy omezena jen na vědecké metody, nýbrž jde dále než věda, má také ještě své vlastní metody. Jest to předně kritická metoda, která jest sice velmi příbuzná vědecké metodě, avšak přece se od ní liší, neboť jest širší nežli vědecká metoda. Jest totiž pokračováním analytické metody, kterou nalézáme v každé vědě, a to obrácením analýsy od objektu, který interesuje vědu,

k subjektu a znamená uvědomování si prostředků a možností našeho poznání. Kritika ovšem, poněvadž předpokládá reflexi, začala se vyvíjeti až po vzniku vědy a filosofie (intuitivní), zvláště po vzniku úvah psychologických a logických, nieméné není totožná s vědou. Vždyť umělec může býti také kritický a neznamená to, že užívá vědecké metody, nýbrž že si uvědomuje prostředky, jimiž dochází uměleckých účinnů, rovněž tak praktický člověk atd. Ostatně máme i ve vědě rozdíl mezi kritickým vědcem a nekritickým, avšak nekritický vědec nemusí býti zrovna menším vědcem nežli kritický, jest ovšem vědcem méně filosofickým. Kritická metoda a její dnešní rozšíření souvisí s rozvojem moderního individualismu a dnes si nedovedeme představití filosofii bez kritické metody. Dnes již nám nestačí každý světový názor, jedině ten názor má význam pro nás, který byl získán metodou, již přezkoušela kritika. A tak náleží dnes kritika mezi nejpřednější filosofické požadavky.

94. Druhá metoda jest *synthetická*, která také není úplně totožná s vědeckou metodou. Uvědomíme-li si kriticky vědu, vidíme, že věda vychází vždy od určitých předpokladů, které jí vymezují jen určitý výsek skutečnosti. Síla vědy záleží právě v nutném omezení na úzký obor, na analysu faktů toho oboru, v němž platí určité principy vědecké, jichž nelze snadno přenášeti na druhé obory. Stránka objektivní, přizpůsobení našeho myšlení určité vymezenému odboru, nabývá tu převahy. Avšak filosofie potřebuje celkového názoru, a to jednotného, a proto jí tyto vymezené obory nestačí. Filosofická tendence po jednotě našeho poznání nedá se dlouho vésti takovými pojmy jako jest „dvojí pravda“, i když se jí podávají pod lákavými moderními hesly a žádá se vši rozhodností jednotnou *synthesu* všeho našeho poznání. A tu, je-li filosof odborným vědcem, musí býti opatrný, aby svou odbornou disciplinu nepřenašel s jejími jednostrannými metodami na celek filosofického předmětu. Věda sice jest naším východiskem ve filosofii, moderní filosofie bez vědeckého základu si nelze mysliti, ale kdybychom ztotožňovali filosofii s vědou, anebo kdybychom se ve filosofii chtěli omeziti jen na poznatky jednotlivých věd, nedošli bychom žádného filosofického názoru. Vědecký poznatek jakožto relativní poznatek, přichází-li do jiné souvislosti (celkové),

nabývá tím také poněkud jiného rázu. Tážeme-li se po cestě, jakou se tu filosofie má bráti, musíme odpovědět, že je to táž cesta, kterou jde člověk v obyčejném životě. Ve skutečném životě žijeme tolik možností, že nás tu věda často nechává na holičkách, a my se musíme rozhodovati každou chvíli na vlastní risiko. A co nás tu vede? Analogie, podle níž věci, před nimiž zůstáváme v rozpacích státi, rozhodujeme na základě toho, co jsme již zazili, po případě vědecky pochopili. A týmž způsobem počínáme si ve filosofii, a metoda, která nám ukazuje cestu v praksi obyčejného života, může nás vésti i ve filosofii. Nesmíme si představovati filosofii jako královnu, oblečenou v drahá roucha, která by se poskvrnila, kdyby šla pěšky po cestách obyčejných smrtelníků. Naopak filosofie není pouze svátečním zaměstnáním, vyrostla z obyčejného života a právě význam její vzrůstá, dovede-li tendencím obyčejného života vyhověti. A jako každý člověk není schopen rozhodovati se prakticky, nýbrž jsou to jen zvláštní lidé, nadaní touto schopností, kteří mají t. zv. praktickou intuici a kteří na základě této schopnosti se stávají vůdci druhých, tak také jsou jen někteří lidé schopní filosofické synthesy a ti mají „intuici filosofickou“. Na základě této intuice vytváří pak filosof svůj systém, resp. svůj obraz světa a v tom záleží filosofická genialita.

95. Intuitivní metoda jest bližší umění (ačkoli s ním totožná není nikdy, ježto racionální moment má v ní důležitější význam než v umění) a proto velcí umělci bývají často také filosofové (Sofokles, Euripides, Lucretius Carus, Dante, Shakespeare, Goethe, Tolstoj, Dostojevskij). To je také nejpádnější námitkou proti ztotožňování filosofie s vědou. Kritická metoda naopak jest bližší vědě a vědecké metodě. Intuitivní metoda jest také subjektivnější a vychází vždy z lidského hodnocení. Filosofická synthesa jest právě místo, kde objektivní hledisko stýká se se subjektivním. Analogie, která jest základem filosofické synthesy, jest hluboko zakotvena v lidském hodnocení, v lidských citech, které se ohlašují při každém filosofickém názoru. Proto také, jak se můžeme přesvědčiti z dějin filosofie, podléhají názory filosofické a jejich střídání témuž zákonu kontrastu, jemuž podléhají názory umělecké.

96. Avšak ne každá synthesa, intuice, má stejný význam. Intuice, již nepředcházela vědecká práce, životní zkušenost proniknutá vědeckým duchem, nebude mít valného filosofického významu. Filosofickou hodnotu bude mít jen taková intuice, která je schopná projít sítí kritiky a která může být odůvodněna svými vztahy k vědeckým poznatkům. Filosofická intuice jest zkrátka filosofickou hypotesou, která se musí podrobiti kritice a být ověřena zkušeností vědecky zpracovanou. Filosofické synthetické fantastiky, které nemají žádného vztahu k vědě, jakými nás hojně častují leckdy theosofie, spiritismus, okultismus nebo dogmatické filosofie konfesionální, mají sice jednu stránku filosofickou, vyhovují základní touze člověka po jednotné synthese poznání, avšak chybí jim právě kritika, bez níž filosofie přestává být moderní, vytvořenou pro dnešní dobu. Jediné na základě odmítání kritiky mohou tyto směry vidět proti všem zákonům historického vývoje pravou filosofii v dobách dávno minulých.

97. A tak vidíme, že obě tyto metody jsou ve filosofii stejně nutné a stejně důležité. Jediné, máme-li na mysli obě tyto metody a jejich význam ve filosofii, můžeme sledovat vývoj filosofických myšlenek v historii filosofie s náležitým porozuměním. Jakmile klademe důraz na jednu metodu, na př. na metodu kritickou, jako činí často positivismus, pak nám dějiny filosofie jsou vlastně jen jevištěm bludů, trnitou cestou lidského bloudění, které můžeme sledovat jedině, abychom byli odstrašeni od podobných pokusů. Zajisté smutné to vyhlídky pro studium dějin filosofie! Jakmile začne jedna metoda převažovat, jest to vždy jen na neprospěch filosofie. Ovšem filosofové jsou lidé, podrobení individuálním nedokonalostem, jednostrannostem a tak najdeme velmi málo filosofů, u nichž by obě metody byly v rovnováze. Naopak vidíme v dějinách filosofie nejčastější zjev, jak tyto metody filosofické se střídají, jak vždy po uplatnění jedné metody vzniká silným kontrastem touha po druhé metodě, která jí dodává vítězství, někdy zase obě metody uplatňují se současně, vzájemně se potírajíce. Tak v řecké filosofii počáteční po intuitivní filosofii přírodní vzniká kritika sofisticko-sokratovská, která zase jest vystřídána novou intuitivní metafysikou (Platon, Aristoteles, Epikur, stoikové) a tato filosofie podléhá zase novému směru kritickému, který se šířil se skepti-

cismem; avšak tento nový kritický směr byl jenom předchozím stupněm, vedoucím k nové intuitivní filosofii novoplatonské. V moderní době úkol kritiky plní anglický empirický směr proti pevninské intuitivní filosofii, až zase Kantem jest přenesena kritika na pevninu, avšak ne, aby tu založila silný kritický proud, nýbrž má za dědice nově vzniklou intuitivní filosofii, proti níž se ozývá ostrý kritický ton v pozitivismu. Také v moderní době oba směry zápasí, ovšem v poslední době nabývá zase intuitivní směr převahy. Avšak vedle toho viděti, že se začíná uznávati nutnost obojího směru a zdá se, že ideál rovnováhy obou metod se stane filosofickým úkolem budoucnosti.

98. Hume celým svým charakterem náleží do skupiny kritických filosofů. Jeho diskriminační smysl, jeho analytická schopnost, nelekající se nejmenších minuciosností v problémech, filosofická tradice, jež na něho působila, kritická nálada osvícenská, rozšířená po celé Evropě, to vše ho předurčovalo ke kritice. Jak jsme již při rozboru problému reality ukázali, chybí mu právě ona synthetická, intuitivní stránka filosofie, takže jeho kritika stává se až jednostrannou, nedovedouc spojití jednotlivá myšlenková pásma v pevnější jednotu. Nicméně jeho kritika měla velmi zdravý účinek v dějinách filosofie. Problémy, které se Humovi vyskytly, dovedl rozanalyzovati do všech podrobností, nedávaje se másti nejoblíbenějšími domněnkami, ani se nelekaje nejpodivuhodnějších absurdností. Jeho chladná analyza dovede napadnutí problému se stránky, která buď dosud nebyla tušena, nebo o níž tu a tam se objevily rozptýleně slabé tuchy, vyslovující v neurčitých obrysech možnost podobného řešení. Tak při problému reality, jak jsme viděli, byl veden také cizími myšlenkami, napovídajícími částečně v narážkách více méně jasně řešení tohoto problému, avšak bylo potřebí Humovy sžíravé analyzy, aby vzbudilo toto řešení jednak hrůzu ve filosofech, jdoucích ve šlépějích starých tradic, jako byl Reid, jednak aby nadešlo tak volné duchy jako byl Kant a j. k novým formulacím filosofických problémů. Humova analyza ukazuje takové bohatství myšlenek, že jeho spisy, pojednávající o tomto problému, neztratily dosud na významu a mohou se v této příčině měřiti s leckterými moderními pokusy. Kdo chce dnes řešiti nejdůležitější problém filosofie, problém reality, nebude

moci vynechatí při studiu dosavadních pokusů o řešení tohoto problému Huma, neboť si tím ušetří mnohé bloudění a mnohou zbytečně vynaloženou myšlenkovou práci. Hume není sice filosof, který by podával jednoduše své myšlenky, jež lze prostě přejmouti, Hume nepodává zkrátka dogmatických názorů, avšak učí přemýšletí, hledat pravdu. A to jest pro každého filosofa důležitější nežli hotové názory. Tím se stalo, že Hume, který sám nám nepodal mnoho určitých názorů, stal se podobně jako Sokrates vynikajícím vychovatelem filosofickým pro všechny pozdější doby. Také Masarykova filosofie, která nabyla tak velikého sociálního významu u nás, byla vybudována ve stálém kontaktu s Humem. I když Masaryk v leckterých názorech hlásí se k opačnému hledisku nežli Hume, přece hlavní osten filosofického badání Humova, záležející ve širavé otázce, co je to ta pravá realita, jak k ní docházíme, jaký význam má pro nás, nezůstal bez vlivu na filosofického realistu Masaryka.
